

Oponentský posudek diplomové práce

Název práce: Zlo jako privace. Pojetí zla mezi svatým Augustinem a Plotínem

Autor práce: Bc. Antonín Tomandl

Obor studia: Filosofie

Posudek vypracoval: Lukáš Novák

Datum: 21. 5. 2018

Předložená práce je představuje nesmírně poctivý, promyšlený a důkladný výklad rozdílu mezi pojetím zla u sv. Augustina a Plótína. Autor především na základě primárních textů obou autorů a v menší míře i s pomocí sekundární literatury vykládá nejprve jednotlivé aspekty Augustinovy nauky a poté nauky Plótínovy, aby nakonec provedl jejich srovnání. Dochází přitom k závěru, že Augustin s Plótínem sice sdílí základní představu o zlu jakožto privaci, v konkrétních aspektech se však obě teorie zla podstatně odlišují a jsou nerozlučně spjaty s odlišnými metafyzickými systémy obou myslitelů.

Na práci je především třeba ocenit její promyšlenou strukturu, důkladnost práce s primárními texty a zejména obsažné, strukturované a k jádru věci mířící závěrečné porovnání a z něj vyvozené závěry, které nejsou čistě formální či „prefabrikované“, nýbrž jsou skutečně teprve výsledkem vykonané samostatné interpretační práce. Podle mého mínění se autorovi v zásadě zdařilo vystihnout Augustinův a Plótínův koncept zla v jejich svébytnosti a vzájemných shodách a rozdílech. V tomto základním ohledu tudíž pokládám práci za zdařilou.

Přesto práce obsahuje i některé nedostatky.

Jednak se mi zdá, že práce nese jisté stopy „šití horkou jehlou“ – což se projevuje zejména větším množstvím pravopisných chyb (např. časté chybné psaní velkých písmen, časté chyby ve shodě v přičestí aj., psaní „Plotinos“, gen. „Sacca“ místo „Sakky“, „Cicera“, „Varrovi“ místo „Cicerona“, „Varronovi“ atd.). Autor se také často vyjadřuje poněkud nezvyklým slovníkem a místy se objevují problémy s větňou stavbou (jako různá vyšínutí z vazby apod.). Míra těchto nedostatků ovšem zásadně nenarušuje srozumitelnost, a pokud jde o nezvyklosti ve volbě lexika, ta v některých případech působí dokonce spíše osvěžujícím dojmem. Je patrné, že autor obecně nemá problém formulovat komplexní myšlenky i na větších plochách; spíše než o stylistickou nekompetenci jde tedy skutečně pouze o projev nedostatečné finální korektury.

Z formálních náležitostí bych se dále pozastavil nad vskutku *velmi* úzkým výběrem sekundární literatury – všeho všudy jde o 4 položky, které mají navíc spíše obecný ráz a netýkají se specificky tématu práce (pojem zla u Augustina a Plótína). Autor nevzal v úvahu ani relevantní práce dostupné v češtině (např. Karfík, *Plótínova metafyzika svobody*, či naprostá klasika: Hadot, *Plótinos čili prostota pohledu*). Autorovi sice slouží ke cti, že i téměř bez použití sekundární literatury dokázal (až na výhrady níže) takto zdařile rekonstruovat a porovnat obě nauky, ovšem k „řemeslu“ filosofické práce patří též ochota brát v potaz a reflektovat již vykonanou práci druhých.

Pokud se jedná o práci s primárními texty, ta je, jak bylo řečeno, důkladná a autor se nebojí samostatné interpretace a rekonstrukce příslušných pozic. Rubem tohoto samostatného přístupu je ovšem fakt, že citáty pod čarou, které mají autorovy výkladové teze dokládat, tak dosti často nečiní.

Tím se dostáváme k nedostatkům obsahovým. Domnívám se, že přes celkovou zdařilost interpretace autor přece jen několikrát „ujel“. Nejvýraznějším případem je jeho výklad kořenu zla podle Augustina. Podle autora (str. 29–30) je prvotním kořenem zla nedostatek Boží milosti ve smyslu poznání pravdy, jež má postupně za následek upřednostnění nižších dober před Bohem, pýchu, zlou vůli a zlý vnější skutek („ukousnutí jablka“).

To je ovšem vážná dezinterpretace Augustinovy pozice, pro kterou autor ani nemůže uvést oporu v primárních textech. Ve skutečnosti autor tuto koncepci prezentuje dokonce jako vlastní „opravu“ Augustina (viz str. 27), neboť mu neuniklo, že sám Augustin říká zcela jasně, že zlo vůle již žádnou další příčinu nemá. Pro Augustina totiž zlá vůle není *efficiens* nýbrž *deficiens*: to, co koná, není působení, nýbrž *privace* působení, a *privace* pozitivní příčinu nemají (*De Civitate Dei* XII, 6–8: je zvláštní, že autorovi uniklo – navzdory vysoce relevantním citátům v pozn. 70 –, že právě pojem *privace* je pro Augustina klíčem k řešení problému „příčiny zla“). Respektive, snad lze Augustina odvážně interpretovat v tom smyslu, že naznačuje, že příčinou či snad lépe kořenem zla je v nějakém smyslu *samo nic* („*malae autem voluntatis efficiens nihil est*“), z něž byla sama stvořena („*scio ... ea posse deficere, quae ex nihilo facta sunt*“). Rozhodně však nelze říci, že bylo možné zlo vůle dále redukovat na nedostatek poznání či nedostatek Boží milosti: za prvé proto, že Augustin (a křesťanská teologie vůbec) říká, že ztráta milosti je teprve *důsledkem* hříchu; za druhé proto, že kdyby toto odepření milosti či ona hypotetická neznalost determinovalo vůli ke zlu, nešlo by o hřích, protože by skutek nebyl svobodný, a kdyby zde o determinaci nešlo, vysvětlení by stále nebylo dostatečné, leda bychom připustili, že dostatečným vysvětlením je již samotná svoboda vůle – kdybychom však byli ochotni připustit toto, nemuseli bychom vůbec pátrat ještě po nějakých jiných příčinách zla.

Autor se tuto svoji dezinterpretaci snaží podepřít textem z *Vyznání*; ovšem neuvědomuje si, že tento text není relevantní, neboť vykládá příčiny zla v *padlé* vůli, která vskutku podle Augustina do značné míry pozbyla svoji svobodu a je otrokyní hříchu (a proto nutně potřebuje milost). V *De civitate Dei* se však řeší původ zlého rozhodnutí vůle, které pádu *předcházelo*, tj. ve stavu, kdy vůle ještě nebyla nijak poškozená, nechybělo jí žádné poznání a dokonce ani milost (kterou ovšem tehdy ke schopnosti vytrvat v dobrém nutně nepotřebovala) – viz *DCD* XIII, 13, citováno autorem v pozn. 73. Zcela zavádějící je, mluvit o „Božím předurčení ke hříchu“: vždyť Augustin sám píše: „byl sám sobě vydán“!

Rovněž interpretace Božích důvodů, proč hřích připustil, se jeví dosti nepřesvědčivě: „otec ví, že nejcennější zkušenost je vlastní“ (str. 29). Toto vysvětlení by bylo pochopitelné, kdyby podle Augustina Boží milost nakonec všechny hříšníky přivedla k napravení – ale tak tomu podle Augustina rozhodně není: mnozí zůstávají v hříchu zatvrzelí, tato „zkušenost“ jim nijak neprospěje a skončí v zavržení. Bůh tedy rozhodně nemůže připouštět jejich hřích pro *jejich* dobro (ostatně je těžké připustit, že by se *hřích* vůbec mohl v nějakém smyslu stát v celkovém součtu dobrem toho, kdo jej páchá – alespoň v rámci ortodoxní křesťanské etiky neexistuje žádné dobro, které by mohlo ospravedlnit hřích). Augustin ve skutečnosti říká, že Bůh obecně připouští hřích jednak proto, aby se ukázala moc jeho milosti, a jednak proto, aby se ukázala jeho *spravedlnost* (na těch, kteří se neobrátní a budou podrobena věčnému trestu).

Pokud jde o výklad Plótína, zde, jak se domnívám, by si mnohem důkladnější pozornosti zasloužil pojem *tolma* („smělost“, „drzost“). V něm se totiž koncentruje paradox Plótínova systému – autor má pravdu, že z určitého úhlu pohledu se *tolma* (a nikoliv látka) jeví jako první příčina zla: pak se ovšem zdá, že právě *tolma* je to prvotní zlo – a nachází se, překvapivě, nikoliv na rovině látky, nýbrž formy! Není zde nakonec větší systematická podobnost s Augustinem, než by se na první pohled zdálo? Nehraje *tolma* u Plótína podobnou roli jako zlá vůle u Augustina? A není nakonec u Plótína systematicky stejná nejasnost, jako u

Augustina, totiž *jak to, že z dobrého prvního principu vzejde zlo?* Augustinovou odpovědí je svoboda (u které končí veškeré tázání); ovšem ačkoliv Plótínos také hovoří o svobodě, v jeho pojetí je slučitelná s nutností emanace a *tolma* je tedy *nutným* výrazem dobrem přetékaajícího Jedna. Tím se však klade kořen zla do samotného prvního, naprosto dobrého principu, což se zdá být v rozporu s Plótínovým monismem (a snad ukazuje zpět k nepsaným naukám Platónovým, kde se principu plurality a nedokonalosti („látce“, „neurčité dvojici“ ...) přiznává, jak se zdá, podstatně větší autonomie).

Pokud jde o srovnání Augustina s Plótínem, mimo problémů které vyplývají z výše řečeného se mi zdá, že autor příliš přehání rozdíl spočívající v Augustinově důrazu na autoritu Písma oproti Plótínově svobodné diskusi. Na jedné straně nelze tvrdit, že by se podle Augustina „diskuse mohla pohybovat pouze na poli Písma“ (str. 57) – vždyť Augustin sám napsal mnoho polemických pasáží i celých spisů, kde oponentům vyvrací jejich pozice nikoliv z Písma, ale přirozenou argumentací. Naopak Plótínovu úctu k Platónovi, jak se zdá, autor dosti podceňuje: faktem je, že text Platónových dialogů představoval pro Plótína zhruba stejně neomylnou pravdu, jako pro křesťany Bible (což ovšem ani na jedné straně nevylučuje možnost značně kreativních interpretací).

Práce obsahuje ještě několik dalších ne tak zásadních problematických obsahových bodů, ty však už ponechám stranou. Jako hodnocení práce předběžně navrhuji stupeň 1 nebo 2, v závislosti na zdařilosti obhajoby.

Lukáš Novák